I

Спершу — коротенький витяг з біографії Тукала.

Тукало всю війну пройшов з першого ж дня і до останнього. Навіть над отією воронкою, що в ній Гітлер згорів, пощастило постояти. Трупа, щоправда, вже не було. Труп обгорілий встигли свої "робята" прибрати та й переправити спецрейсом у Москву. На очі Генералісимуса. Щоб понюхав, чим перемога по-справжньому пахне. Душу потішив.

А жаль, що передчасно прибрали. Тукало обов'язково б пальця в трупа відтяв. На сувенір.

— Вот,— показував би дітям, онукам і правнукам.— Он этим пальцем по карте водил. На нашу страну стрелы нацеливал. Я его и отпанахал. Я, Тукало... Вот...

Тож Тукало всю війну, "от звонка до звонка", пройшов неушкоджений.

До переможного салюту. "Залпа из сорока восьми орудий".

Не можна сказати, щоб кулі над ним не свистіли. Чи осколки повітря не краяли.

Було. Було усього. І свистіло, й вибухало, і фуркало. Бо Тукало в тилу не відсиджувався.

Не відсиджувався, "как некоторые", Тукало!

Бійців у атаку женуть ("мать-перемать!"), а він позаду за кулеметом. Намозолене око прищурює. "Дрогнут", назад побіжать — отоді кулемет

Тукалів і заговорить. Такі прошви покладе акуратні — жоден "паникер" не вціліє! Усіх до одного снопами повалить!

— Молодец, Тукало! — похвалить командир перед строєм. Після того як Тукало усіх, що лишились живими, в німецькі окопи позаганяє. "Вперед! Вперед, таку вашу мать!" — аж ревів кулемет, кулями в спини підстьобуючи.

До війни "Служу советскому народу!" кричав, але Вождь, на народ свій дуже розгнівавшись (половина виявилась ворогами народу!), наказав своїм вірним воїнам не народу служити зрадливому, а Союзу Радянському.

— Служу Советскому Союзу! — гаркав Тукало, випинаючи груди, де медаль "За отвагу" приємно поблискувала. А згодом і друга серце погладила. Війна, жаль, скінчилася швидко, а то дослужився б і до третьої — порівнявся б з Героєм Радянського Союзу.

Скінчилася війна, стали демобілізовувать масово, навіть до "заградотрядів" черга дійшла,— Тукалові хоч у петлю головою.

Це що ж, знову в село, в гречкосії? Крутити хвости волам, не вилазити з грязі? Так за що ж він тоді воював? Медалі на груди навішував?

"За что?" — гімнастерку рвав подумки. Аж сипались ґудзики. Порятунку не бачив.

А він, порятунок, поруч ходив.

Командир! Той, що подяки йому виголошував.

Коли Тукало командирові останній чемоданисько, трофеями набитий, до машини допер, той поцікавився:

— Пойдешь в надзиратели?

У Луб'янці перед війною служив командир. У тюрмі найелітнішій. В Москві зореносній.

Тукало від несподіваних радощів ледь "Служу Советскому Союзу" не гаркнув.

— Тогда запиши адресок... Вызову... Жди...

Не довго і ждав: надійшла телеграма. Не листоноша — міліціонер на мотоциклі привіз.

Козирнув, ще й попросив розписатись.

— Вот,— сказав сестрі Тукало.— Москва вызывает. Врагов народа стеречь.

У Москві йому нову форму дали, ремінь з волячої шкіри, щоб не обривали ключі, взули у хромові чоботи.

— Красавец! — похвалив командир.— Жених хоть куда. Невесту ищи.

— Есть, невесту искать! — гаркнув Тукало.

Став приглядатись. Щоб москвичка була. Ну й той, щоб з квартирою. А вона недалеко від нього й ходила. Їсти щодня подавала. "Пулеметчица Анка" — так її прозивали в закритій їдальні, що до неї був прикріплений Тукало. В отих, у доступних для народу робочого — пусті щі та компот чортзна з чого, а в них щі — ложкою не повернеш, та котлети, та одбивні, та какао. Наїдались од пуза.

Анку ж прозвали "пулеметчицей" за те, що в неї рот не закривався ніколи. Ти їй слово, а вона тобі — десять.

Ну, Тукалові не звикати до кулемета. Всю війну з ним в обнімочку.

А в Анки й квартира недалеко од центру. Й "обратно ж" — провірена. На всіх ситах просіяна. Бо кого завгодно до їдальні їхньої працювати не візьмуть. Щоб цінні кадри не потравила.

Тож Тукало і придивлявся недовго. Перестрів якось по роботі, закаблуками клацнув:

— Разрешите на вас ожениться?

Пирхнула з несподіванки і "разрешила".

Зажили на всю губу, купу дітей настрочили. "Девочки" — в Анку, "мальчики" — в Тукала.

Анка продовжувала працювати в їдальні: щоденно повні корзини доставляла їстівного.

Тукало теж роботою був задоволений дуже.

По-перше, елітна тюрма. Шпаною й не пахне. Такі сідають до камер, що до них, коли на волі гуляли, й не підступишся. У "Чайках" каталися, міліція честь оддавала. А тут Тукало веде їх до камери, ключами побрязкує в спини: "Не разговаривать!.. Не оглядываться!.."

А по-друге, через день на роботу. День — на службі, день — удома.

І форма ж. "Шествует" Тукало вулицею — всяк його оминає.

Ну й зарплата. І преміальні. І пайки. І медаль "За выслугу лет". Дослужився до пенсії — нагрудний значок чекіста почесного. І значок цей він завжди носив поверх усіх нагород...

Оце поки що і все, щоб так-сяк познайомитися з Тукалом. Щоб він, вам руку потиснувши, сказав неодмінно:

— Благосклонен к вашему расположению.

Почув колись, як один офіцер отак привітав другого. Культура!

II

Вже на пенсію вийшовши, згадав про Галину. Сестру.

Ну, сестру й раніше не забував: переписувався зрідка. Анка страшно боялася, що нав'яжеться — не одчепляться. Навіть матері хоронити не їздив: послав телеграму. Що "соболезнует".

А це Галина прислала чергового листа: кликала в гості. На цілісіньке літо. Залишилась як палець одна на хазяйстві (чоловік помер, син на Далекому Сході), ні до кого й словом обмовитись. "У мене й корівка, і гуси, й гиндики, і курей повен двір, так що буде що їсти і пити",— спокушала сестра.

У Тукала й защеміло на серці. Побувати на "родине", з сестрою обнятися...

Анка спершу — на дибки:

— А сад?

Мали під Москвою земельну ділянку — горобцеві повернутись ніде. Та Анці більше й не треба: кохалася в квітах. Не ділянка — суцільний квітник. Отакенні букети дітям розвозила, що давно вже окремо жили.

— К черту на кулички борща похлебать? Не поеду!

Тукало не борщами-варениками — переконав її іншим.

Дістав чистий аркуш паперу, взяв ручку:

— Слушай сюда...

— Нечего слушать!

— Нет, ты послушай!

Усадовив силоміць, запитав:

— Ты сколько получаешь на пенсию?

— А ты что, не знаешь? — ерепенилась Анка.

— Я спрашиваю: сколько? — підняв голос Тукало.— Спрашиваю — должна отвечать.

Анка сказала.

— Записываем... Теперь моя пенсия — тоже запишем... Теперь сложим.— Довго морщив лоба, пенсії докупи складаючи.— Вот, посмотри!.. Ну, а если умножить на три... На три месяца, что там проживем?..

— А жить на что будем? — дійшло нарешті до Анки.

— Как — на что!.. Ты что, письмо сестры не читала?.. На дармовом будем жить!

Переконав таки. Анка теж гроші не віяла: берегла кожну копієчку.

— Это же подарок надо твоей сестре,— зажурилася.

— Подарок! — чмихнув Тукало.— Да она и без подарка будет нам рада.

Не довго й збирались — поїхали.

У Києві пересадка: дві години електричку чекати.

На екскурсійний автобус — час убивати? Шиї намулювати?

— Знаешь что, поехали на Лукьяновку. Я давно мечтал киевскую тюрьму посмотреть.

Тюрма виявилась так собі. Як для столиці — нікудишня тюрма! Куди там їй проти Луб'янки!

— Вот... Эти хахлы и тюрьму не могут соорудить человеческую.

Сам себе давно уже вважав "русским". І дітей повписував у метрики "Тукаловыми".

Потовклись біля в'язниці, обміряли її навіть по периметру та й на вокзал. Тукало ще хотів зайти, "представиться", але Анка боялася, що запізняться на електричку.

Ну, а в райцентрі, куди вони добралися електричкою, як і годилося: сльози й обійми.

— Ой братику, як же ти постарів!

Тукало теж сльозу видушив: "скупую, мужскую".

— Не плачь, сестренка, мы еще поживем, едрить твою мать!.. А это моя благоверная... Автобусом едем?

— Еге ж, автобусом наїздишся. Бензину немає!

— Неужели подводой?

— Підводою, підводою. Там такий жеребець, що за півгодини домчить.— Вивела на площу привокзальну, підвела до чорної "Волги".

— Оце сусід, спасибі йому, згодився підвезти. Він зараз буде: мотонувся на пошту.

— Ну вы живете! На "Волгах" катаєтесь!

— Катаємось, та не всі. Сусід із Черкас у нас дачу будує. Там такий домище вибехкує, що і в Черкасах не побачиш!

— Ворует,— сказав переконано Тукало.

— Та Бог святий знає. Не спіймали — не злодій.

Але Тукало стояв на своєму:

— Ворует! Теперь только слепой не ворует.

Аж ось і сусід. У костюмі джинсовому.

Познайомились. Сіли. Поїхали.

Тукало, коли райцентр проїжджали, поцікавився:

— А где у вас тюрьма?

— Яка тюрма? — Галя.— Тюрми тут зроду-віку не було.

— Как же вы живете без тюрьмы?

Аня — штовх непомітно у бока:

— Что ты несешь? Вон мужчина поглядывать начал.

А Галя, розумниця, одразу ж перевела мову на інше.

III

Ну й зажили у сестри: як сир у маслі каталися. Галя годувала їх як на заріз, щодня щось новеньке вигадувала.

Анка, спасибі їй, одразу ж зіспівалася з Галею: торохкотіли з ранку до вечора, як кулемети. Анка — на "чисто русском", Галя — на "хохландском наречии". Не так одна одну, як самі себе слухали.

Сестра ж часто скаржилась братові на сільське начальство. Гребуть під себе — впину не мають. Купили оно телевізор для клубу — не простояв і тижня: до голови помандрував.

— Не бояться нічого!

— Сажать надо!.. Сажать!..— казав щораз Тукало.— Эх, Сталин умер!.. Жиды отравили... Евреи... Секешь?

Галя "сікла" — головою кивала. Хоч жодного еврея живого не бачила.

— Перестройку затеяли, Советский Союз развалили! — продовжував обурюватись Тукало.— Такую страну угробить!... Весь мир дрожал перед нами... А сейчас?.. Тьфу!..

Щодня, полежавши після обіду, щоб сальце зав'язалось, зодягав свій мундир із значком чекіста почесного, взував чоботи, до гарячого блиску начищені, і на самі брови — картуз. З дашком полакованим. І, строгий, ішов до крамниці. Де збиралися пенсіонери. Колишні його однокашники. На побрехеньки. В основному про те, що воно в світі коїться і як жити далі.

Прислухались до Тукала. Як-не-як — із самої Москви. Всесоюзної столиці недавньої. Збирачки "русских" земель. Та й чужими не гребувала — охоче приєднувала.

Тукало говорив, як у землю гвіздки забивав. Заб'є ще й закаблуком придушить:

— Рассея стояла и будет стоять!.. А энтих всех — к стенке!..

Та невдовзі походи до крамниці урвалися. Урвались походи. З банальної, здавалося б, причини.

Украли картуз.

Серед білого дня нечиста сила поцупила!.

Тукало повісив його на кілок, з магазину вернувшись, щоб просохнув. Кинувся згодом: нема картуза! Кілок стоїть, а картуз наче випарувався.

— Где картуз? — закричав.— Кто посмел?

Ні Аня, ні Галя картуза не чіпали.

— Своровали!.. Украли!.. Голову сняли с плечей!..

Галя одразу ж на дітлашню стала грішити. Ганяють селом — впину на них немає. Так і лізуть у шкоду.

Тільки кого не розпитували — ніхто не бачив, не чув.

Як під землю провалився картуз!

Усю ніч не спав Тукало. А на ранок до дільничного міліціонера пішов. Простоволосий. Хоч Галя вслід і кричала, щоб Оверкову кепку надів,— стрaмитись не став.

— Вот...— сказав строго дільничному.— Вот, обокрали... Ищите злодея.

Дільничний щось не дуже загорівся шукать злодія. Тут он повнісіньку машину зерна з-під носа поцупили, а цей — з картузом!

— Та-ак,— сказав на те Тукало.— Не хотите при исполнении?.. Буду жаловаться!

Пішов до голови.

— Вот... Украли картуз... Форменный... Участковый пренебрегает обязанностями...

— Та якби тільки й лиха, що ваш картуз! — заступивсь голова за дільничного.— Тут он машину зерна, дядьку, вкрали — слідів не лишили!

— Не хотите искать?.. Буду жаловаться!

— Та жалуйтесь хоч і Господу Богу! Нам і без вашого картуза вистачає мороки.— І до секретарки з досадою: — Валю, дзвонили з району? — Ідіть, мовляв, дядьку, не морочте голову.

Тукала особливо оте "дядьку" образило. Був би у картузі — голова сто разів би подумав, перш ніж дядьком його обзивати.

— Буду жаловаться! — повторив уже з притиском.

Голова, глянувши в Тукалові очі бетонні, зрозумів, що від нього не відкараскається. Ухопив рурку нервово, набрав номер дільничного:

— Якимовичу! Тут у мене Тукало...— Замовк, слухаючи, що йому говорить дільничний. Поморщивсь з досадою: — Та поможи ти їм той проклятий картуз найти, бо спокою не матимем! — Кинув рурку на важіль.— Ідіть, дядьку, до дільничного.

Знову — "дядьку"!

"Ну, ты меня попомнишь!"

Не пішов до дільничного. Чекав до вечора: принесе? не принесе?

Не приніс!

"Та-ак..."

На ранок рушив у райцентр. До міліції.

Його пробували не пропустить до начальника: зайнятий. Тукало так глянув на чергового, що в того й мурахи по спині пробігли. "Меня?.. Чекиста заслуженного?.." Без дозволу в двері попер.

— Разрешите? Заслуженный чекист из Москвы. Арсений Иванович Тукало! Благосклонен к вашему расположению.

Майор, начальник, од привітання такого й очі вирячив.

— Так что ж оно получается, товарищ майор? Ворье безнаказанно разгуливает?

Не допоміг і начальник. Не допоміг чи не схотів?

— Буду жаловаться,— пригрозив йому на прощання.

Ходив до адміністрації — там теж руками розводили. Обшук влаштовувати, село перетрушувати — ніхто не дасть на таке ордер. І то з-за чого? З-за картуза?

— Буду жаловаться,— сказав і їм Тукало.

Повернувся в село з твердим наміром рушити завтра ж у область.

"Сыскать не могут!" — кипіло у ньому. Та дали б йому волю, він і без міліції картуз розшукав би! Посадив би якогось бешкетника в льох, як його мати саджала в свій час... Льох у сестри глибочезний, серед літа холодом віє, карцер — не льох... Потримав би у темряві — враз розколовся б!

"Порядки, мать вашу! Вор вора покрывает... Ничего, вы еще не знаете Тукала!"

До генерала, начальника обласного відділення міліції, два дні добивався.

Добився. "Предстал".

Генерал довго не міг уторопати, про який картуз іде мова. А коли уторопав, розлючено в район подзвонив:

— Мені що, роботи немає: картузи шукати?! Та хоч з голови своєї зніми, а картуза надінь чоловікові!..

Начальник районної міліції, майор, коли вручав картуза (нового-новісінького), дивився куди завгодно, тільки не на Тукала. Але йому на те наплювати. "Плюнуть и растереть". Головне — картуз на голові як улитий. "Форменный". "С красным околышем". "Окантовочкой синей". "С козырьком полакированным".

Добравсь до села — мимо сільради повільно "прошествовал".

"Вот... Картуз... Вот... На голове..."

А той картуз, що пропав, ну ніяк не давав спокою Тукалові! Ловив пацанів, обіцяв кожному спровадить до карцера. "На перевоспитание".

І таки добився свого: хтось підкрався вночі та на кілок картуза і повісив. Із биркою: "Забирай, щоб ти сказився!"

IV

Одбули у сестри рівно три місяці. Як на курорті побували. На всьому готовому. Ні копієчки не потративши. А на другий рік знов гостювати приїхали. "Понравилось очень". І я побачив Тукала коло магазину. Вимахував кулаками, осатаніло вигукував:

— Рассея стояла и будет стоять, мать-перемать!..